

”Jeg leser aldri – men jeg leser alltid!”

Gutter som lesere og som bibliotekbrukere

En kvalitativ undersøkelse med utgangspunkt i ”Fritt valg”-rapporten
Gjennomført av Trude Hoel og Lise Helgevold
Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning
Universitetet i Stavanger, 2005

Sammendrag

Målet med undersøkelsen var å få et innblikk i hva gutter leser, hvordan de oppfatter seg som lesere og hvorvidt bibliotekenes medietilbud og fysiske rammer har noe å si for gutters lesing og bruk av biblioteket. Undersøkelsen er en kvalitativ oppfølging av "Fritt valg"-rapporten (2004) som ved hjelp av bibliotekers utlansstatistikker ønsket å vise at gutter ikke dropper bøker og lesing når de kommer opp i tenårene.

Tendenser i undersøkelsen vår er blant annet at:

1. Gutter forholder seg til lesing som aktivitet, ikke identitet. Spørsmål om leseridentitet rettet til gruppen av gutter fra 11 til 17 år, avdekker ikke lesevaner.
2. Gutter leser ut fra en positiv nytteorientering og ut fra sin subjektive nyttevurdering. Mange av guttene vi snakket med, leser ikke skjønnlitteratur, men de leser. Dette kan være et utgangspunkt for lesestimuleringstiltak.
3. Det synes ikke som om besøk på biblioteket, bibliotekets tilbud, beliggenhet, innredning osv. har innvirkning på lesevaner.
4. Mytene om gutters lesevaner er velkjente for dem, og kan virke negativt inn på deres lesing som selvoppfyllende profetier.
5. Skolen ser ut til å være den viktigste arenaen for lesestimulering – viktigere enn både biblioteket og lesing i hjemmet.

Innholdsoversikt

1 Innledning

- 1.1 Bakgrunn
- 1.2 Mål
- 1.3 Utvalg

2 Guttene som lesere: Leserhistoriene

- 2.1 Hvordan opplever guttene seg selv som lesere?
- 2.2 Refleksjoner rundt egen lesing
 - 2.2.1 Lesevaner og tid som ramme for lesing
 - 2.2.2 "Den dedikerte leseren"
- 2.3 Den individuelle leseren
 - 2.3.1 Nytteorientering
 - 2.3.2 Tekstvalg
- 2.4 Lesere beveger seg blant andre lesere
 - 2.4.1 Hjemmet
 - 2.4.2 Venner

3 Guttene som bibliotekbrukere: Bibliotekshistoriene

- 2.1 Målet med bibliotekbesøket
- 2.2 Hyppighet i bibliotekbesøk
- 2.3 Skolearbeid og skolebibliotek

4 Biblioteket

- 4.1 Bibliotekets fysiske egenskaper
 - 4.1.1 Innredning
 - 4.1.2 Bokplassering – organisering
 - 4.1.3 Oversiktighet
 - 4.1.4 Beliggenhet
 - 4.1.5 Åpningstider
 - 4.1.6 Aktivitetstilbud
- 4.2 Andre mediers effekt på lesing og boklån
 - 4.2.1 Musikkavdelingen
 - 4.2.2 Internett

5 Momenter som kan ligge til grunn for videre arbeid med gutter og lesing

6 Litteratur

Vedlegg

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

"Fritt valg"-prosjektet presenterer et tallmateriale for unge bibliotekbrukeres medielån ved folkebibliotekene i Bergen, Hå, Kvinnherad, Nord- og Sør-Odal, Oslo, Stavanger og Trondheim fra oktober 2003 til september 2004. Initiativtakerne bak "Fritt valg"-rapporten (2004) ønsket ved hjelp av bibliotekenes utlånsstatistikker å vise at gutter ikke dropper bøker og lesing når de kommer opp i tenårene.

Undersøkelsen vår er en kvalitativ oppfølgingsstudie innenfor de samme rammene som "Fritt valg"-prosjektet. Den inkluderer de samme bibliotekene med unntak av Bergen Offentlige Bibliotek. Bibliotekene i Bergen og Trondheim er statistisk veldig like, og derfor valgte vi ett. Biblioteket i Nord- og Sør-Odal var også med i "Fritt valg", men er siden lagt ned. Vi ønsket likevel å samle informasjon fra tre mindre bibliotek i nærheten av hovedbibliotekene i byene, og valgte da Majorstuen, en filial til Deichmanske, som erstatter.

Vi, to voksne kvinner, har snakket med gutter vi har møtt på biblioteket, og i denne rapporten lar vi guttenes historier som lesere og bibliotekbrukere danne bakteppet for refleksjoner. I den grad vi har trukket slutninger, er disse beskrevet som tendenser og bygger på kombinasjoner av uttalelser og observasjon.

For å gjennomføre undersøkelsen har vi benyttet oss av observasjon og intervju. Vi valgte å ta utgangspunkt i en generell "intervjuguide" i samtalene: Vi skisserte på forhånd spørsmål og problemstillinger og gikk igjennom disse med alle guttene vi snakket med. Vi presenterte ikke spørsmålene i en bestemt rekkefølge, men rekkefølgen var avhengig av utspill fra guttene. Spørsmålene fungerte da i større grad som en "sjekkliste" (Judd, Smith & Kidder, 1991).

1.2 Mål

Målet med undersøkelsen var å få et innblikk i hva gutter leser, hvordan de oppfatter seg som lesere og hvorvidt bibliotekenes medietilbud og fysiske rammer har noe å si for gutters lesing og bruk av biblioteket. Målene har vi kategorisert i tre hovedbolker, som også er lagt til grunn for intervjuguiden:

- Guttene som lesere: Leserhistoriene
- Guttene som bibliotekbrukere: Bibliotekshistoriene
- Bibliotekets boksamlinger og rammer

Vår intensjon er ikke å gi en utfyllende teoretisk-analytisk eller debatterende framstilling, men vi håper å kunne presentere et knippe interessante refleksjoner som kan peke videre i arbeidet med gutter og lesing. Samtalene trekker vi fram både enkeltvis og gruppevis. På den måten kan vi både vise enkeltpersoners tanker og holdninger, samtidig som vi kan se på mulige tendenser som avtegner seg.

1.3 Utvalg

Undersøkelsen skiller seg fra "Fritt valg" både i metode og i utvalg. Vi har valgt å konsentrere oss om guttene alene. Dette gjorde vi blant annet fordi nasjonale og internasjonale leseundersøkelser som PIRLS (2001) og PISA (2003), er kommet med resultater som tyder på at gutter leser mindre enn jenter, og at gutter scorer dårligere

enn jenter. "Fritt valg" viser også en tydelig forskjell mellom gutters og jenters lånemønster i guttenes disfavør.

"Fritt valg" deler guttene inn i tre aldersgrupper: 11–13 år, 14 år og 15–17 år, basert på utlånmønster. Denne delingen har vi beholdt i vår undersøkelse. For å få et inntrykk av guttene på bibliotekene, var vi til stede en tilfeldig valgt langdag, hele åpningstiden. Besøket var ikke gjort kjent på forhånd. Vi registrerte alle guttene i alderen 11–17 år som besøkte bibliotekene, og intervjuet de fleste. Hvert av bibliotekene hadde besøk av mellom 10 og 20 gutter i alderen fra 11–17 år.

For å få et bredt og tilstrekkelig utvalg, hadde vi planlagt å intervju fem gutter innenfor hver av de tre aktuelle aldersgruppene. Da ville vi ha samtaler med i alt 90 gutter og med lik representasjon innen gruppene. Planen fungerte bare delvis, for det kom ikke nok gutter innen hver av gruppene. Vi har derfor intervjuet opp til fem gutter innenfor hver aldersgruppe, og ikke flere enn fem, for å være tilgjengelig hvis en gutt fra en annen aldersgruppe kom. Guttene og bibliotekene er anonymiserte, og vi har gitt guttene navn som er i tråd med deres etniske bakgrunn. Av de 61 guttene vi intervjuet, hadde 10 et annet morsmål enn norsk. Med bakgrunn i utlansstatistikkene og nedslagsfeltet "Fritt valg"-rapporten presenterer, hadde vi ventet å treffe flere gutter enn det vi gjorde.

2 Guttene som lesere: Leserhistoriene

Det er rettet en spesiell oppmerksomhet mot gutter og lesing både politisk, i skolen og i nyhetsbildet. Denne oppmerksomheten bunner i en rekke allmenne oppfatninger om gutter og lesing:

- Gutter leser ikke.
- Gutter er ikke interesserte i lesing.
- Gutter leser ikke i fritiden.
- Gutter liker fantasy.
- Gutter leser ikke bøker.
- Gutter leser mer fakta enn skjønnlitteratur.
- Barn som blir lest for som små, kommer til å utvikle egen leseinteresse.

2.1 Hvordan opplever guttene seg selv som lesere?

Undersøkelsen vår gav oss god anledning til å snakke med noen gutter om hvordan de opplever seg selv som lesere, og se om det kommer fram ting som kan tyde på at de allmenne oppfatningene har forankring i virkeligheten.

For å nærme oss de allmenne oppfatningene om gutter og lesing, prøvde vi å danne oss et bilde av guttenes leseopplevelser. En god leseopplevelse har vi når vi får bekreftet lesingen vår på det nivået hvor vi befinner oss, og det er antatt at positiv leseridentitet er påvirket av gode leseopplevelser. Både nysgjerrighet og interesser er med på å prege leseopplevelsene, men det synes som om gode leseopplevelser ikke nødvendigvis gir tilslutning til en identitet:

Henrik (15 år): "Jeg leser ikke bøker, men jeg leser likevel. Jeg liker å lese hvis det er interessant."

I enkelte samtaler registrerte vi en uvilje mot å bruke begrepet "en leser":

Frank (13 år): "Jeg leser, men er ikke så veldig 'en leser'."

Clas (14 år): "Jeg leser om David Beckham, bilblader, aviser, Norsk barneblad, Harry Potter, ikke noe særlig på Internett, en bok i uka, ca. en time hver dag. Jeg er en ikke-leser (...) jeg tror jeg vil bli en leser som voksen."

Rune (17 år): "Jeg leser mer enn en ikke-leser, men leser? Jo, jeg er en leser. Jeg kommer til å fortsette å lese."

Kanskje er det slik at "en leser" kan karakteriseres ved hjelp av et knippe egenskaper som ikke er særlig attråverdige for gutter i ungdomsalderen? Finnes det en allmenn forståelse av leseren som er så sterk at den påvirker guttenes vilje til å se på seg selv som lesere? Kan vi snakke om en moderne myte om "leseren"? Noen av samtalene våre tyder på at det kan være knyttet egenskaper til det å være "en leser", som guttene ikke ønsket å identifisere seg med. Disse fordommene gikk vi ikke nærmere inn på i våre samtaler, men kanskje kan det være interessant å utforske et eventuelt "skremselsbilde" og prøve å identifisere "en lesers" egenskaper.

2.2 Refleksjoner rundt egen lesing

I våre samtaler med gutter ønsket vi å gi en ramme for refleksjon rundt egen lesing, og vi ba guttene gi en vurdering, gjerne med utgangspunkt i begrepet å være "en leser": "Ser du på deg selv som en leser?". I noen samtaler ble dette formulert som et konkret spørsmål, mens andre samtaler utviklet seg naturlig i retning av at guttene gav en vurdering av egen lesing. Mange av guttene ga også en grunn for egenrevingene:

Lars (12 år): "Jeg er en leser fordi jeg liker det."

Arne (13 år): "Jeg leser ikke, for jeg synes det er kjedelig."

Ståle (14 år): "Jeg er en ikke-leser. Jeg føler jeg ikke trenger det, og jeg er lat og trassig."

Men ikke alle:

David (13 år): "Jeg er midt mellom en leser og en ikke-leser."

I flere samtaler viste det seg at guttene mente det å lese var ensbetydende med å lese skjønnlitterære bøker - og de trodde det var lesing av skjønnlitteratur vi ville snakke med dem om.

Jakob (13 år): "Jeg er en leser fordi jeg leser mye bøker. Jeg kommer alltid til å være en leser."

2.2.1 Lesevaner og tid som ramme for lesing

Begrepet å være "en leser" ble tolket kvantitativt og relasjonelt av flere:

Ingolv (12 år): "Jeg er ikke en leser, for en leser leser mer enn meg (...) Jeg leser litt på senga hver kveld."

Odd (13 år): "Jeg leser mer enn vennene mine, de leser ikke mer enn de må."

Ikke mange av guttene hadde tenkt over hvorvidt de ville karakterisere seg selv som "lesere", og ofte var den umiddelbare reaksjonen negativ. Å tilby guttene en identitet som lesere, genererte motvilje hos enkelte. Men når de så begynte å gjøre greie for lesevanene sine, og vi spurte etter handlinger, endret noen mening. Dette har kanskje også sammenheng med hva de legger i å være "en leser": Er det egenskaper ved en person eller er det leste titler eller timer og minutter brukt på lesing (kvantitet) i en persons lesing?

Atle (14 år): "Jeg er midt mellom en leser og en ikke-leser. Jeg liker ikke lange bøker, men Ringenes Herre var ganske bra og kjekk å lese. Jeg leser fakta- og oppslagsbøker. Har jeg en bok jeg liker, leser jeg den."

Didrik (14 år): "Jeg er ikke så veldig en leser, jeg liker det litt hvis jeg ikke har annet å gjøre (...) Jeg leser litt bøker, men mest aviser, blader og tegneserier. Kanskje 15 minutter hver dag. Jeg orker ikke å sitte så lenge i ro hvis det er kjedelige bøker."

Erik (15 år): "Jeg leser ikke så mye bøker, toppen tre per halvår. Så leser jeg tegneserier, Tommy & Tigeren og striper i avisene. Jeg leser 15-30 minutter hver dag."

Det kan se ut som om det er større aksept for å være "en leser" hvis mengde er utgangspunkt for begrepsforståelsen heller enn en forestilling av "en leser", som guttene ikke ønsker å identifisere seg med. Dette er med på å underbygge idéen om myteskikkelsen "leseren".

Refleksjonsnivået når det gjelder lesing som aktivitet, synes generelt lavt blant de guttene vi snakket med. Men når samtalene dreide seg om leserhistoriene eller fakta, heller enn identitet, var de straks "villige" både til å reflektere og tilkjennegi lesing. Det at vi leser hele tiden uten at vi tenker over det, kom som en brå erkjennelse for én av guttene:

Bård (13 år): "Jeg er en ikke-leser. Jeg leser Donald, litt aviser og bøker hvis jeg kjeder meg. Jeg leser aldri - men jeg leser alltid!"

Når det gjelder den allmenne forestillingen om at gutter ikke leser, så er inntrykket vi sitter igjen med at jo, gutter leser. Samtalene våre tyder på at leseaktiviteten ikke er en reflektert handling, men bare noe de gjør. Antakeligvis vil ikke gutters lesing bli synliggjort i en kvantitativ undersøkelse der gutter skal krysse av for om de leser eller ikke leser. Flere av våre samtaler tyder da på at guttene vil svare på hvorvidt de leser skjønnlitteratur eller ikke. Dersom guttene blir bedt om å krysse av for hvorvidt de er "en leser" eller en "ikke-leser", vil svært mange med stor sannsynlighet krysse av for "ikke-leser", selv om de leser relativt mye hver dag, fordi de ikke ønsker å bli sett på som lesere eller bli koplet til en identitet.

Vi var også nysgjerrige på hvorvidt guttene vi snakket med, hadde reflektert over når de leste:

Even (13 år): "Jeg leser bøker på senga, kanskje en halv time om gangen. Noen ganger leser jeg ikke, men jeg leste hele forrige uke."

Frank (13 år): "Jeg leser ikke hver dag, men innimellom: grøsserbøker, Dere Devil og Donald (...) Nå skal jeg låne lydbok av Ringenes Herre, for det er kjedelig å lese hele boka."

Rune (17 år): "Det er veldig opp og ned. Enten leser jeg tre bøker på en uke, eller så går det fire måneder uten bøker. Jeg leser aviser på nettet hver dag."

Blant flere av guttene kom det fram at de vurderte tid som en knapp ressurs som var med på å styre lesevanene:

Terje (14 år): "Jeg er en leser. Jeg leser mye i ferier, men sjelden i hverdagen, for da har jeg ikke tid."

Petter (16 år): "Jeg leser ikke så mye. Jeg leser interessante bøker, mest blader og aviser hver dag (...) Skole, det tar mye tid, og da blir det mindre tid til annet og skjønnlitteratur."

Fredrik (16 år): "Jeg leser hvis jeg har tid, fantasy litteratur og ungdomsbøker."

Adam (17 år): "Jeg leser ca. 45 minutter hver dag. Tekst-TV, Internett, VG, Dagbladet, lokalavisen av og til, tegneserier for voksne (...) Bøker tar for mye tid."

Inntrykket fra våre samtaler er at jo eldre guttene blir, dess mindre definert ubesatt fritid har de, og dette har en klar innvirkning på lesevanene deres. Knapp fritid kan være en årsak til den allmenne forestillingen om at gutter ikke leser i fritiden. Denne tendensen ble for oss forsterket ved at de "bokslukerne" vi møtte; dem med ubetinget og ukritisk begeistring for lesing og litteratur, var representert blant de yngste:

Preben (11 år): "Jeg har alltid lest, jeg elsker lesing. Jeg leser grøssere, spenning og løgne bøker. Jeg leser også ungdomsbøker, serier og Harry Potter."

Ståle (11 år): "Jeg leser masse krimbøker og faktabøker om arkeologi. Jeg leser nesten hver dag, men ikke aviser eller Internett."

Elliot (11 år): "Jeg leser nesten 30 sider hver dag, men jeg blir sliten når jeg leser masse."

Mads (11 år): "Jeg leser annenhver dag. Jeg leser om kjekke ting, og jeg har sikkert lest mer enn 50 bøker!"

Når det gjelder den allmenne forestillingen om at gutter ikke er interesserte i lesing, er inntrykket vårt at dette like gjerne er snakk om guttenes manglende refleksjoner rundt leseaktiviteten. Guttene vi snakket med, hadde trolig ikke brukt så mye tid på lesing som de forteller at de gjør, hvis de ikke hadde vært interesserte i det lesingen har å tilby, og hva lesingen har å tilby er individuelt. Igjen kan et resultat være at dersom guttene blir spurt om de er interesserte i lesing, kan de svare på hvorvidt de er interesserte i å lese skjønnlitteratur, fordi de først og fremst knytter lesebegrepet til lesing av skjønnlitteratur.

2.2.2 "Den dedikerte leseren"

For å karakterisere seg selv som leser, må man like å lese, og lesing er knyttet til følelser. Vi møtte også "den dedikerte leseren": "those who seek to read whenever they get an opportunity at any time in the day" (Love and Hamston 2001):

Geir (14 år): "Jeg må lese. Jeg liker det veldig godt. Jeg leser kanskje tre timer hver kveld, og det blir bare mer og mer."

Vegar (17 år): "Jeg er en leser. Jeg kunne lese selv før jeg begynte på skolen, og nå leser jeg minst én skjønnlitterær bok i måneden. Jeg finner alltid noe å lese."

Men "den dedikerte leseren" utgjorde ingen stor gruppe blant de guttene vi snakket med. Det hadde vi heller ikke forventet. Ikke noe tyder på at antallet dedikerte lesere er særlig stort i den aktuelle guttegruppen som vi fant på biblioteket.

En samtale utmerket seg som en leserhistorie det er verdt å huske: Yngve (17 år) fortalte at han har dysleksi og har slitt mye med lesing før han ble diagnostisert i 8. klasse. Men nå karakteriserte han seg selv som "en leser". Han leste én bok i måneden, gjerne krim, og for tiden Mankell. Yngves forklaring på hvorfor han var blitt en leser til tross for dysleksien, var positiv påvirkning fra moren, som alltid har vært en storleser selv, og som hadde lest mye for ham siden han var liten.

2.3 Den individuelle leseren

Forskjellige liv gir forskjellige leseinteresser og lesebehov. Positive leseopplevelser er nært knyttet til leselyst og er med på å danne forventninger til egen framtidig lesing.

Få av de yngste tror for eksempel at de vil lese som ungdommer:

Martin (11 år): "Jeg leser ikke hver dag, men jeg leser lekser hver dag (...) Jeg har ikke lyst til å lese som ungdom, men jeg tror jeg skal lese bøker når jeg blir voksen."

Blant de eldste var det noen som utmerket seg med positive forventninger til egen lesing som voksen:

Wilson (17 år): "Jeg blir mer og mer interessert i lesing."

2.3.1 Nytteorientering

Flere av guttene vi snakket med var påfallende nytteorienterte og forklarte lesevaner og valg av lesestoff med (framtidige) behov. Nytteorienteringen var for de fleste positiv.

Even (13 år): "Jeg regner meg som en leser. Jeg tenker på lesing som lurt, ikke kjekt, eller jo, jeg liker å lese. Når jeg blir 16 år og eldre, tror jeg at jeg kommer til å trenge mer informasjon."

Ruben (14 år): "Jeg har ikke lest mye for fornøyelse, jeg har hele tiden vært opptatt av å lære nye språk."

Hvorvidt behovene er reelle eller ikke, er mindre relevant, men de gir seg utslag i lesevaner og holdninger til lesing. En mulig forklaring på nyttetenkingen kan være at den er et resultat av fokus i skolen ("Lesing er bra for deg") og påtrykk fra foreldre. Eventuelt kan forklaringen være at nytteperspektivet er typisk for gutter, og at gutter er mer informasjonsorienterte enn jenter.

Med nyttefokus til grunn står skole og lekselesing sterkt i flere leserhistorier:

Truls (13 år): "Jeg leser mest skolebøker, og fritidslesing i helgene."

Isak (15 år): "Jeg er en vanlig leser. Jeg liker å lese, og jeg har bruk for å lese skolebøker."

Fillip (15 år): "Jeg liker ikke å lese, men jeg leser i forhold til skolearbeid. Jeg leser aviser ca. to ganger per uke, når noe interessant trigger. Jeg kan ende opp med å lese om dyr. Jeg leser bruksanvisninger og surfer jevnlig på nettet. Jeg har lyst å bli noe eller finne ut av noe."

Pål (17 år): "Jeg leser litt hver dag: Klassekampen, fakta og skjønnlitterære romaner nesten hver dag. Jeg liker best skjønnlitteratur, men leser mest fag (...) Jeg trenger bøker til skolearbeid."

Noen av guttene vi snakket med hadde et annet morsmål enn norsk, og for to av dem var lesing en metode for å lære norsk språk:

Erkan (14 år): "Jeg må lære meg å snakke bedre norsk."

Generell nytte samt ønsker og planer for framtidig karriere, lå til grunn for enkelte:

Bård (13 år): "Jeg leser for å finne ut mer (...) Jeg leser masse hvis jeg trenger noe, ellers ikke (...) Jeg vil ha god utdanning. Jeg vil bli elektriker."

Erik (15 år): "Jeg er egentlig ikke en leser. Jeg tror jeg vil lese mer når jeg blir eldre, for jeg tror at det jeg ønsker å jobbe med, krever at jeg leser en del. Lesing er nødvendig for å skjønne mer – over alt."

Noen av de yngste kan framstå som noe naive og impulsive i nytteperspektivene sine:

Felix (11 år): "Jeg vil bli doktor, så jeg trenger nok å lese mye."

Ståle (11 år): "Jeg vil nok lese enda mer som voksen. Det er viktig å lese når man er i jobb."

To samtaler utmerker seg spesielt i tilknytning til nyttetenkingen. På ett av landsbibliotekene møtte vi Arne (13 år) og Børge (13 år). Disse guttene var på biblioteket for å vente på bussen. Guttene fortalte om ganske like leserhistorier og leseinteresser, og én ting var de sikre på:

Arne (13 år): "Det er ikke nødvendig å være leser for å få en god jobb."

De fleste vi snakket med gav inntrykk av at selv om lesing kanskje ikke var noe de valgte akkurat nå, så regnet de med å (måtte) lese mer når de ble eldre. Dette kan selvsagt være et utslag av at guttene har fortalt oss ting som de forventer at vi vil høre.

2.3.2 *Tekstvalg*

Vi ønsket å snakke med guttene om hva de leser og hvor bevisst de foretar valg av lesestoff, og vi har sett nærmere på noen teksttyper som forekommer hyppig i samtalene: serielitteratur, tegneserier, andre medier som aviser på papir og skjerm og fantasysjangeren.

Flere av de yngste nevnte serielitteratur:

Martin (11 år): "Jeg leser Donald, grøssere, Anomorpha, på Internett og fag på skolen."

Goram (13 år): "Jeg leser ikke så mye, bare på skolen og litt hjemme: Harry Potter, grøssere og litt avis, men ikke mer enn én gang per uke (...) Det er litt strevsomt å lese mye, men jeg liker det."

Mange av guttene, også blant dem som karakteriserte seg selv som ikke-lesere, fortalte at de leste tegneserier, og da særlig tegneserier som ble kjøpt inn hjemme:

David (13 år): "Jeg leser ofte Donald, av og til ungdomsbøker fra biblioteket, og så har vi litt bøker hjemme. En halv time om dagen. Jeg leser aviser, men ikke så mye tekst-TV. Jeg interesserer meg for alt av nyheter."

Arne (13 år): "Jeg leste bøker fra 1.- 4. klasse, men nå leser jeg blader, Se&Hør og tegneserier (...) Jeg bruker ikke bøker."

Kåre (15 år): "Jeg interesserer meg verken for lesing eller TV (...) Jeg har aldri lest noe særlig, bare Donald. Jeg leser heller ikke brukermanualer, det er morsomt å prøve selv."

Adam (17 år) argumenterte for at gutter vil velge andre medier framfor bøker, fordi:

"Gutter velger lettere stoff."

Mange av guttene leste aviser, både papir og på nett:

Øystein (16 år): "Jeg leser litt hver dag, aviser og skolesaker, ikke mye skjønnlitteratur, én bok i halvåret."

Wilson (17 år): "Jeg leser ungdomsbøker, to til fire per måned. Jeg leser ikke skjønnlitteratur hver dag, men jeg leser VG hver dag og Dagbladet på søndag. Jeg leser ca. 25 minutter hver dag."

Didrik (14 år) fortalte at han ikke gadd lese, men han mente han kom til å lese mer når han ble eldre, for da ville han trenge det. Og så presiserte han:

"Ikke bøker, men aviser. Voksne har ikke behov for vanlige bøker."

Vi møtte noen gutter som hadde spesialisert seg på fantasysjangeren:

Walter (15 år): "Jeg lette etter sjangeren en stund, og jeg fant den etter et dataspill. Jeg søkte på nett og bestilte bøker fra USA. Jeg leser både engelsk og norsk (...) Biblioteket har for lite fantasy. Ringenes Herre er for tjukk for enkelte og her skulle vært mer goth."

Åsleik (16 år): "Det begynte med Harry Potter og så er det blitt mer og mer fantasy (...) Jeg leser ca. 800 sider per uke og låner en til to bøker."

Harry Potter er nok den tittelen som er blitt brukt som eksempel på lest litteratur flest ganger:

Nils (12 år): "Jeg leser ikke hver dag. Jeg leser aviser nesten hver dag og tegneserier hver dag. Av og til leser jeg bøker. Jeg har lest alle Harry Potter-bøkene, og jeg brukte to uker på den siste. Jeg har startet på Ringenes Herre."

Inge (12 år): "Leser ikke så mye, bare av og til, Donald, bøker som Harry Potter. Leser lekser og om sport på nettet."

Christian (13 år): "Leser daglig en halv til en time: bøker, Donald, litt aviser og mye på nett. Har lest Harry Potter seks ganger."

Noen av guttene vi snakket med la derimot vekt på at de *ikke* leste fantasy.

Narve (14 år): "Jeg leser mye om kvelden og på skolen. Jeg ble ikke lest for hjemme, men mor leser. Min leseinteresse kom i 7. klasse. Nå leser jeg krim og historiske romaner, men ikke fantasy."

Når det gjelder den allmenne forestillingen om at gutter liker fantasy, er vårt inntrykk at noen gutter liker fantasy, men langt ifra alle. Valg av lesestoff er like individuelt blant gutter i ungdomsalderen som blant voksne. De klare meldingene vi fikk fra gutter som ikke leste sjangeren, kan slik vi ser det, kanskje nettopp skyldes den offentlige "sannheten" om at løsningen på "gutter som ikke leser"-problemet, ligger i

fantasysjangeren. Guttene vi snakket med kan ha vært påvirket av dette: De kan ha vært provoserte av forventningene om at "alle gutter liker", og de kan ha ønsket å vise at de ikke er som alle, at de er seg selv, og at de ønsker frihet til å ta egne valg.

Få la vekt på hvorvidt de leste barnelitteratur, ungdomslitteratur eller voksenlitteratur spesielt:

Elliot (11 år): "Jeg låner mer voksenbøker nå. Det er mer spennende, mer krim."

Inntrykket vårt er at guttene vi snakket med, ikke var særlig opptatte av hvem som var antatt målgruppe for litteraturen de leste.

Bare noen få av guttene fortalte om leseinteresser som bygde opp under andre fritidsinteresser. Henrik (15 år) fortalte at han leste for å holde seg oppdatert i fotball:

"Jeg leser litt når jeg legger meg: blader, tegneserier, ukeblader, aviser. Nesten hver dag leser jeg om sport på tekst-TV, i aviser og på nett (supportersider). Jeg leser tre til fire bøker i året på skolen, og noen er kjekke."

Og Njål (16 år) var spesielt interessert i lesestoff knyttet til gitarinteressen sin:

"Musikkbiografier, Kurt Cobain, historiske romaner, Da Vinci-koden, Mojo-blader, nettaviser, nyheter og Harry Potter."

Når det gjelder den allmenne forestillingen om at gutter ikke leser bøker, så er inntrykket vårt at enkelte gutter leser bøker, og påfallende mange har lest *Harry Potter*. Når det gjelder oppfatningen om at gutter leser mer fakta enn skjønnlitteratur, tyder samtalen våre på at mange gutter er nytteorienterte i lesingen sin, og nytte ser ut til å være knyttet til informasjon og utvalgte tema i større grad enn til skjønnlitteratur.

2.3 Lesere beveger seg blant andre lesere

Leseforskningen legger vekt på at det å like å lese, er en holdning vi tilegner oss gjennom oppveksten. Leselyst kan videreføres gjennom gode rollemodeller som viser interesse, engasjement og som legger til rette for leseaktiviteter. I kvantitative leseundersøkelser blir dette gjerne beskrevet som "effekten av å vokse opp i et hjem med bøker". Flere forskningsrapporter peker på verdien av tidlig stimulering. PIRLS-rapporten: "Hvorfor leser klasser så forskjellig?" (2003) viser at gutter har en mindre positiv holdning til leseaktiviteter enn jenter, og at forskjellene i leseferdigheter henger sammen med aktiviteter knyttet til lesing og språkutvikling allerede i førskolealder.

Det er ofte blitt antatt at hjemmekulturen danner grunnlaget for å bestemme hvordan et barn vil handle, tenke og tolke, men i vårt omskiftelige samfunn kan vi ikke ta det for gitt at barn automatisk blir som sine foreldre: Vi er i langt større grad den vi velger å være. Dette var bakgrunnen vår for å snakke med guttene om deres tidlige leserhistorier.

2.3.1 Hjemmet

De fleste guttene fortalte at de var blitt lest for da de var små:

Didrik (14 år): "Jeg ble lest for som liten og likte det godt."

Terje (14 år): "Jeg ble lest mye for som liten."

Walter (15 år): "Jeg ble lest for som liten, av begge foreldrene mine."

Både gutter som karakteriserte seg selv som lesere, og gutter som så seg selv som ikke-lesere, fortalte om høytlesing hjemme. Noen få kunne ikke huske å ha blitt lest for i det hele tatt, mens én av de yngste fortalte at han fremdeles ble lest for:

Lars (12 år): "Jeg leser en time om dagen og jeg blir lest for."

Noen få av guttene fortalte at bøkene de leste, kom fra hjemmet:

Christian (13 år): "Pappa låner mye og er interessert i mye. Jeg låner bøker av ham. Han har over 1000 bøker hjemme. Og så har jeg tre eldre brødre som har bøker."

Ruben (14 år): "Vi har veldig mye bøker hjemme. Mor er bokfanatiker."

Når det gjelder den allmenne forestillingen om at barn som blir lest for som små kommer til å utvikle egen leseinteresse, så er det ikke noe i samtalene våre som støtter opp under denne myten.

2.3.2 Venner

Det er vanlig å regne med at venner som vi liker å bruke tid sammen med, som vi snakker med og som vi identifiserer oss med, har stor innvirkning på vanene våre. Derfor ville vi snakke med guttene om deres samtaler med venner om litteratur og lesing.

Få fortalte at de snakket med venner om slikt:

Nils (12 år): "Jeg snakker ikke med kamerater om bøker."

Even (13 år): "Jeg snakker ikke med andre om bøker."

Men med noen unntak:

Mads (11 år): "Ganske ofte forteller kamerater om en bok."

Goram (13 år): "Har kompiser som jeg låner bøker av og finner stoff hos."

Ulf (15 år): "Jeg låner kjekke bøker anbefalt av dem som jobber på biblioteket og venner."

Didrik (14 år): "Jeg snakker om bilblader med andre."

Atle (14 år): "Venner forteller om bøker og da blir jeg fristet."

Samtalene våre tyder på at venneformidling blant gutter i ungdomsalder er et marginalt fenomen. Vi kan heller ikke si noe om effekten av formidlingen som skjer, annet enn at den ser ut til å skje sjelden. Og for å gripe tilbake til den tidligere diskusjonen av begrepet "en leser", er det kanskje ikke urimelig å anta at det kan foreligge en sammenheng.

Noen av guttene forteller derimot om mer aktiv litteraturformidling i skolens regi:

Martin (11 år): "Vi snakker om bøker etter bibliotektimene på skolen."

Viktor (12 år): "Klassekamerater forteller om nye bøker, og så snakker jeg med jenter om bøker."

Mikkel (16 år): "Jeg får lesetips gjennom skolen og folk anbefaler meg bøker."

Og flere av guttene fortalte om lesing knyttet til spesielle skolesatsinger hvor det var avsatt tid til lesing:

Viktor (12 år): "Jeg leser vampyrfortellinger, Darren Shan, en til tre bøker i uka. Jeg leser også tegneserier, aviser og sport. Jeg leser ca. 50 sider hver dag. Vi skal lese 3000 sider i året på skolen."

Jakob (13 år): "Jeg leser mye bøker. Nå har vi leseprosjekt på skolen, og jeg leser *Blod, snørr og tårer*. Arne Berggren er yndlingsforfatteren min."

Even (13 år): "Jeg leser en bok i måneden på skolen."

Isak (15 år): "Jeg leser mye om dataspill. Jeg leser lite bøker, men på skolen leser jeg 15 minutter hver dag."

Vi spurte guttene om hvordan de fikk kjennskap til litteratur til egen lesing, og svært få fortalte om bibliotekarer som litteraturformidlere. Blant guttene vi snakket med, kan det se ut som om skolen er den viktigste arenaen for aktiv litteraturformidling. Det ville vært interessant å se om skolens oppgave som litteraturformidler vil vise bedre resultater, dersom guttenes eget positive nytteperspektiv blir tatt aktivt i bruk for å fremme gutters lesing: Lesing er bra for deg. Du får informasjon gjennom å lese. Du blir klokere av å lese. Du kan forbedre resultatene dine på tester ved å lese skjønnlitteratur. Du forbereder deg på voksenlivet ved å lese.

3 Guttene som bibliotekbrukere: Bibliotekshistoriene

Vi var interesserte i at guttene skulle reflektere over seg selv som bibliotekbrukere: Hvilken tilknytning de har hatt til biblioteket, har nå og tror de kommer til å ha i framtida. Videre spurte vi dem om hva de tror grunnen er for valgene de gjør i dag, og valgene sine som voksne brukere. Dette har vi kalt for guttenes "bibliotekshistorier":

Leif (12 år): "Jeg husker ikke noe fra da jeg var liten, men det er først nå i det siste jeg er blitt en storbruker. Det er venner som har fått meg med, og det er fordi jeg er sammen med en venn at jeg er her i dag. Jeg vet ikke hvordan det blir når jeg er voksen."

Manuell (13 år): "Jeg var her hver dag da jeg var liten, nå er jeg her flere ganger i uka. Når jeg blir voksen tror jeg at jeg vil bruke biblioteket da også. Jeg trives her."

Didrik (14 år): "Som liten lånte jeg mange bøker, nå er jeg her av og til med kompiser og låner filmer. Jeg har ikke noe spesielt behov, men jeg leser litt blader. Så låner jeg av og til en bok eller to. Når jeg er sånn atten år, tror jeg ikke jeg har behov for bøker. Tenker ikke så mye på hva jeg vil egentlig..."

Henrik (15 år): "Jeg lånte filmer og litt bøker her da jeg var liten, sammen med mor. Nå er jeg her sjelden, bare når det er prosjekt på skolen. Jeg har ikke spesielle behov. Som voksen tror jeg at jeg bruker biblioteket mindre."

Njål (16 år): "Jeg brukte et annet bibliotek da jeg var liten. Det kunne jeg sykle til selv om det var langt, og jeg var der bare av og til. Nå ser jeg at biblioteket er nyttig i alt skolearbeidet mitt, og jeg har behov for et sted til dette hver dag. Som voksen vet jeg ikke, jeg tror ikke jeg kommer til å lese så mye."

Adam (17 år): "Jeg gikk alene på biblioteket og leste tegneserier da jeg var liten, fikk ikke låne dem med hjem. Nå er jeg her en dag i uka. Jeg leser fortsatt blader, mye fagblad om gitar, data og hobbyting. Bøker tar for mye tid. Jeg er ikke sikker på om jeg kommer til å bruke biblioteket videre, alt er jo så lett elektronisk. Jo, forresten, hvis jeg skal studere."

Bibliotekshistoriene varierte veldig og gir ikke grunnlag for å trekke noen slutninger om hvordan bibliotekbrukeren er, eller om hva det er som har formet ham. Derfor er det spennende å se på sammenhengen mellom en som erkjenner seg som leser og hans bibliotekshistorie: Kan dette fortelle oss noe mer? Litt under en tredjedel av guttene beskrev seg selv som lesere, og de fleste av disse kom fra gruppen 11 – 13 år. Bare seks av dem som definerte seg som lesere, så seg selv som bibliotekbrukere som voksne.

3.1 Målet med bibliotekbesøket

Det er en allmenn oppfatning at de som går på biblioteket, leser mer enn andre. Vi spurte derfor guttene om hvorfor de var på biblioteket da vi møtte dem: "Hvorfor er du her i dag?". Av de 61 guttene vi snakket med var det 14 som fortalte at de var på biblioteket for å låne litteratur eller fordi de var interesserte i lesing.

Det kan være at noen av disse guttene fortalte oss at målet med bibliotekbesøket var leserelatert fordi de ønsket å gi oss den informasjonen som de trodde vi ville ha. Når vi sammenholder gruppen med dem som sa de var på biblioteket for å låne litteratur eller fordi de var interesserte i lesing, med dem som helt innledningsvis i samtalen nevnte lesing og/eller bøker som fritidsaktivitet, så er det langt færre, og med unntak av én, heller ikke de samme: Geir, Vegar, Ulf og Preben. Disse fire guttene introduserte lesing og/eller bøker som tema før vi gjorde det, og vi kan dermed med større sikkerhet si at disse guttene var genuint interesserte i lesing.

De resterende 47 guttene fortalte at de var på biblioteket for å bruke data, spille spill, gjøre skolearbeid som lekser og prosjektarbeid, vente på buss, høre på musikk eller være med venner.

Entusiasme bør observeres, ikke spørres om. Dette er en svakhet ved undersøkelsen vår. Det er kanskje de guttene som oppgir at de er på biblioteket av helt andre grunner enn litteratur og lesing, som klarest peker på tendenser i denne sammenhengen. Disse guttene har ikke falt for fristelsen til å gi oss ettergivne svar ved å framstille seg selv som noe annet enn det de er. For dem er biblioteket noe annet enn en arena for lesing og litteratur.

Når det gjelder den allmenne forestillingen om at gutter som går på biblioteket leser mer enn andre gutter, så stemmer ikke det overens med vårt inntrykk. For de færreste av guttene vi snakket med, var biblioteket en arena for lesing og litteratur. Vi tror ikke at de guttene vi møtte, skiller seg fra gutter vi møter andre steder.

Guttene rapporterte dessuten om lite boklån. De som lånte bøker med seg hjem, lånte sjelden mer enn én eller to titler om gangen. Dermed er inntrykket fra våre samtaler ikke i samsvar med "Fritt valg" som rapporterer om en svært høy utlånsfrekvens. Bibliotekene viser til et høyt antall brukerorienteringer i form av klassebesøk. For oss kan det virke som om det er klassebesøkene og ikke guttenes egeninitierte bibliotekbesøk som er med på å dra utlånstallet opp.

3.2 Hyppighet i bibliotekbesøk

Også her er det store forskjeller mellom guttene: fra dem som forteller om flere besøk i uka, til dem som var på biblioteket for første gang da vi møtte dem. 35 av guttene fortalte at de var på biblioteket jevnlig, men årsakene de la til grunn for besøkene og tidspunktene, varierte. Flere av disse guttene fortalte om besøk mange dager i uka, og noen av de guttene som går på skole i nærheten, var på biblioteket daglig. Åtte av guttene fortalte om besøk et par ganger i halvåret, mens 14 svarte at de var på biblioteket for første gang eller hadde vært en gang, og to tidligere for flere år siden. Hva guttene bruker biblioteket til er forskjellig, men det ser ut til å være en tendens til at Internett er den viktigste aktiviteten. Det mente i hvert fall disse guttene:

Inge (12): "Jeg spiller data og surfer på nettet. Så låner jeg filmer og noen bøker, en eller to i måneden."

Jakob (13 år): "Jeg har et stort bibliotekbehov, jeg er på dataen hver gang. Og så låner jeg bøker og lydbøker."

Petter (16 år): "Jeg er på Internett og låner bøker til skolearbeid."

Pål (17 år): "Jeg er her ofte i friminuttene. Det er et billig alternativ til kafé. Jeg sjekker mailen, og gjør lekser sammen med en gruppe fra klassen. Det blir til at jeg av og til låner bøker til skolearbeidet."

I "Fritt valg"-rapporten hevdes det at bibliotekene kanskje er Norges største ungdomstilbud (s. 8). Denne påstanden finner vi ikke dekning for i vår undersøkelse. Under en tredjedel av guttene svarte at de så på bibliotekbruken sin som en fritidsaktivitet. Men flere av guttene signaliserte veldig positive følelser for biblioteket. Beskrivelsen til Geir som sier, JA, dette er en god aktivitet for meg, eller ordene til Njål om at han trenger et sted som dette, understreker de gode følelsene.

3.3 Skolearbeid og skolebibliotek

En sterk tendens i samtalene er at skolearbeid er et forhold som påvirker biblioteklån og lesing. Både når det gjelder spørsmål om hvorfor guttene er på biblioteket, hva slags litteratur de er interesserte i og hvilke ærender de har hvis de er jevnlig brukere, så er forhold knyttet til skolearbeid sterkt til stede: De skal skaffe seg stoff til prosjekt i undervisningen. Det som varierer er hvilke prosjekt og hyppigheten av prosjekt guttene har på skolen. Dette gjelder både blant de eldste og blant de yngste.

Flere av guttene fortalte at de benyttet seg av skolebiblioteket for å finne informasjon, enten etter at de hadde søkt på Internett eller som eneste kilde. Bruk av skolebiblioteket har, slik det kom fram i samtalene våre, noe å gjøre med hvor godt utvalget på skolebiblioteket er.

4 Biblioteket

Bibliotekenes rammer kan være alt fra sentralt bestemte betingelser for drift, selve bygningen eller antall ansatte. I våre observasjoner har vi definert bibliotekenes rammer til å være innredning, bokplassering/organisering, oversiktighet, beliggenhet, åpningstider og aktivitetstilbud, som er forhold som kan ha noe å si for guttenes bibliotektilbud. Andre rammer som for eksempel innholdet i bokstammen og budsjettet til hvert bibliotek, er beskrevet i "Fritt valg"-rapporten.

Stavanger bibliotek har lokaler i Sølvberget, Stavanger kulturhus, midt i Stavanger sentrum. I det samme bygget er kino, kafé, utstillingslokaler og museum. Kulturhuset ligger i handleområdet og nær offentlige transportmidler. Bibliotekavdelingene er fordelt på to etasjer med barne- og ungdomsavdelingen i tredje etasje. Ungdomsbøkene er plassert rett ved siden av bøkene for de aller yngste. I avdelingen finnes noen få lesestoler og arbeidsbord er lett tilgjengelige. Voksenavdelingen er i andre etasje med boksamling, datamaskiner og sofaer side om side. I andre etasje holder også musikkavdelingen til, som et "rom inne i rommet". (Musikkavdelingen er nå skilt ut som en egen avdeling og er flyttet til grunnplanet.)

Trondheim offentlige bibliotek ligger sentralt, noen kvartal bortenfor handlegatene. Lokalene er lyse og trivelige. En bred "passasje" med inngang i begge ender deler første etasje i to. Langs den ene siden av passasjen er fellesskranke og avis/tidsskrifthjørne. På motsatt side er barne- og ungdomsavdelingen. En lav sofagrupper møter oss på vei til ungdomsbøkene og tegneseriene. Voksenavdelingen er i andre etasje, med flere små arbeidsbord spredt rundt omkring. Her er også et stort område viet datamaskiner. Det er stor aktivitet og mange studenter. Musikkavdelingen er "bortgjemt" innerst i andre etasje.

Kvinnherad bibliotek er plassert inne i et kjøpesenter, ved siden av kommunens ungdomslokaler. Biblioteket er lyst og åpent. Barneavdelingen er det første vi møter. Reolen med tegneserier og ungdomsbøker er lenger inne i lokalet. Midt i rommet er datamaskiner. Det er mange besøkende i løpet av dagen, og for vårt vedkommende var det travlest da ungdomsskolen som ligger nær, hadde studie- og avspaseringstimer.

Hå folkebibliotek ligger noen hundre meter fra jernbanestasjonen på Nærbø. Biblioteket er lyst og åpent og alt er samlet på ett plan. Skranken ligger i inngangen. Til høyre for skranken er barne- og ungdomsavdelingen. Blant bokreolene er det et par arbeidsbord og flere datamaskiner. Til venstre for skranken står flere datamaskiner, rett ved siden av avisstolen og hyller med tidsskrift. Lenger inne i lokalet er boksamlingen rettet mot voksne lånere.

Deichmanske bibliotek er "monumentalt" og plassert like bak regjeringskvartalet, fem til ti minutter unna buss, trikk og t-bane og et par minutter fra handleområdet. Det er ikke mange skoler i umiddelbar nærhet. Biblioteket er fordelt over flere etasjer. Inngangspartiet er en lang steintrapp, med en ekspedisjon på toppen. I front for ekspedisjonen er et område for datamaskiner, både bibliotekets egne og med mulighet for å bruke private. Barne- og ungdomsavdelingen ligger til høyre, og er satt sammen av flere rom på rekke. Innimellom er det sofaer, arbeidsbord og stoler. Musikkavdelingen ligger en halv etasje ned på venstre side av ekspedisjonen, og voksenavdelingen med arbeidsplasser ligger i etasjen over.

Majorstuen filial ligger i en lite trafikkert sidegate på Majorstuen. Lokalet er lyst og åpent med et hovedrom og et par tilstøtende mindre rom med bord og stoler. Aviser og tidsskrifter er nærmest inngangen og før skranken. Boksamlingen er i hovedrommet med barnebøker i en krok for seg. Innerst er et rom med datamaskiner og arbeidsplasser. Det er også noen datamaskiner i nærheten av skranken.

4.1 Bibliotekets fysiske egenskaper

I "Fritt valg"-rapporten leser vi at det blir stilt spørsmål ved hvilke rammer som gjør bibliotekene attraktive for ungdom: "Der en før har antatt at et 'ungdomsklubbliknende' miljø gir positivt utslag for bruk, mener man nå at dette ikke nødvendigvis stemmer. Det kan synes som om utvalget av bøker og andre medier samt presentasjon og rask og kyndig veiledning, er en mer hensiktsmessig innfallsvinkel for å få flere brukere" (s. 18). Det blir også stilt spørsmål ved om bibliotekene må ha en stor og aktuell mediesamling for at unge gutter skal se på biblioteket som et tilbud for dem (s.19).

4.1.1 Innredning

Etter våre observasjoner sitter vi igjen med en oppfatning av at bibliotekene er ganske likt innredet. Ungdomsbøkene ligger nært opptil barnebøkene.

Voksenavdelingen ligger lenger vekk, og musikkavdelingene er ofte trukket litt tilbake. Et vesentlig skille er om biblioteket befinner seg på samme plan, eller om det er delt over flere etasjer. Tre av bibliotekene vi har besøkt, er delt over flere etasjer. Det er hovedbibliotekene i byene. De øvrige tre bibliotekene har alt på ett plan. Ingen av guttene vi snakket med, kommenterte dette i det hele tatt. Vi antar at det heller ikke har noe å si for antall besøkende, siden antallet besøkende ikke varierte i særlig stor grad mellom bibliotekene da vi var der.

"Det kan synes som om innredning av bibliotekene tilpasset ungdom, er en ikke vesentlig faktor for deres bruk av biblioteket." ("Fritt valg"-rapporten, s. 18). Det er delte meninger om møbleringen i vårt materiale. For eksempel finner vi to uttalelser fra samme bibliotek om plasseringen av ungdomsmøbler rett ved siden av barnebøkene. Den ene gutten forteller at de ler av at ungdommene formelig sitter "oppi" barnebokkassene. Den andre ser det helt annerledes:

Wilson (17 år): "Vi sitter i hjørnesofaen med barnemøbler, men vi blir ikke forstyrret av de små."

4.1.2 Bokplassering – organisering

"Fritt valg"-rapporten viser at ungdomslitteratur utgjør ca. 20 prosent av utlånet for hele ungdomsgruppen. Derfor ville vi se på hvor ungdomsbøkene var plassert, og vi ville høre med guttene om hvorvidt plasseringen av ungdomsbøkene kunne være utslagsgivende for lesingen. 43 av guttene uttalte seg om dette:

Phillip (15 år): "Jeg vet at ungdomslitteratur finnes, men jeg vet ikke hvor den står. Kanskje leser jeg det av og til."

Ulrik (16 år): "Vet ikke hvor ungdomsavdelingen er, jeg bryr meg lite om målgruppe."

Åsleik (16 år): "Det er grei oversikt her, ungdomsavdelingen er der hvor det står engelske fantasybøker."

Dette samsvarer med funn fra "Fritt valg"-rapporten: De unge bryr seg lite om hvilken aldersgruppe bøkene de leser, er myntet på, og de er dermed lite opptatt av hvor denne litteraturen finnes. Ser vi på observasjonsarenaene våre, er det lett å finne ungdomsavdelingen de fleste stedene. Uttalelser som: "lett å finne fram", "jeg vet hvor det jeg trenger, er plassert", "finner som regel fram selv", "fint, men litt gammeldags" og "alt OK", viser at mange stort sett er fornøyd med organiseringen. Samtidig finner vi også andre syn på saken: "litt vanskelig å finne fram, men jeg spør bare betjeningen", "det burde nok vært bedre skiltet her" og "det er nok sikkert et system her, men jeg har ikke funnet ut av det og derfor spør jeg om hjelp". Vi finner ingen klare tendenser.

4.1.3 Oversiklighet

"Fritt valg"-rapporten legger vekt på i hvilken grad bok- og mediestammen fungerer for de besøkende. Vi spurte guttene om de hadde tanker omkring boksamlingene.

Ingolv (12 år): "Jeg har ikke en mening om dette her."

Jakob (13 år): "Her mangler mange titler."

Erik (15 år): "Det er masse bøker her, men det er ikke rotet."

Adam (15 år): "Boksamlingen er liten, jeg vet hvor ungdomslitteraturen er, men jeg låner lite."

Petter (16 år): "Har alt jeg trenger, vet hvor de forskjellige avdelingene er, bruker ikke søkebasen for å finne noe jeg trenger."

Vegar (17 år): "Stort og variert utvalg. Jeg har ikke savnet noe skjønnlitteratur, men kunne ønske meg noe mer moderne ting om instrumenter."

Guttenes svar representerer et variert syn på boksamlingene.

4.1.4 Beliggenhet

Ikke alle guttene hadde noe å si om åpningstid og beliggenhet. Bibliotekene ligger i varierende avstand fra hjem eller skole. I tillegg er det stor variasjon i hva guttene driver med på fritiden. Når vi ser på hva guttene sier om hyppighet i bibliotekbesøk, kan det også tyde på at de uansett alder, stort sett er fornøyde med forholdene slik de er. To tredjedeler av guttene vi snakket med, signaliserer jevnlig besøk på biblioteket, og svarene kan tyde på at de har funnet en bruk som de er komfortable med.

Når det gjelder avstand og kommunikasjon, signaliserer flere av guttene en liknende holdning som Ulrik (16 år): Avstanden er uvesentlig. Enten går de, sykler de eller reiser med buss for å komme fram. Men nå var det heller ikke mange av guttene vi snakket med som måtte reise fryktelig langt for å komme til biblioteket.

Walter (15 år): "Jeg sykler hjemmefra på fem minutter. Jeg hadde likt at det åpnet tidligere i helgene."

Åsleik (16 år): "Det er lett nok å komme fram, kommer med buss, passer med åpningstidene."

Bare to av guttene, 11 og 13 år kom i følge med foreldre:

Ståle (11 år): "Jeg er med mor for hun skal låne bøker. I morgen skal vi kjøre bil i ni timer, så da vil jeg høre på lydbøker."

4.1.5 Åpningstider

Nesten halvparten av guttene synes forholdene rundt åpningstider er OK, og bare få av guttene, flest i gruppen 11 – 13 år, hadde innvendinger mot åpningstidene, og da er ønsket utvidet åpningstid i helgene:

Elliot (11 år): "Det skulle være like lenge åpent på barneavdelingen, den stenger før, og så skulle det vært mer åpent i helgene."

De fleste signaliserer samme holdning som Rune (17 år):

"Det er bra til mitt behov."

Bare Erik (15 år) sier at han tror biblioteket var blitt mer brukt hvis det var åpent mer. Men så er det kanskje slik at de færreste vil savne noe som de ikke har opplevd.

4.1.6 Aktivitetstilbudet

I "Fritt valg"-prosjektet rapporterer bibliotekene ulikt antall klassebesøk/brukerorienteringer og arrangement for aldersgruppen (s. 43-45).

Det høye aktivitetstilbudet for aldersgruppen gjenspeiler seg ikke i intervjuene. Over halvparten av de spurte visste ikke om noen arrangement som var tilknyttet biblioteket. Fem hadde vært på arrangement da de var yngre, enten på lesestund,

trylleoppvisning eller på møte med en forfatter. Tre hadde vært på utstillinger med skolen. En husker at han har hørt om et tegnekurs, og en annen hadde deltatt på en konsert med musikkskolen. Noen av guttene fortalte om klassebesøk. Ingen av de spurte. kopleet arrangementene til lesing eller bibliotekbruk.

En av de spurte har tatt venner med seg for å delta på et arrangement:

Mads (11 år): "Jeg har vært på drageutstillingen flere ganger og så har jeg tatt med meg kamerater for å vise dem."

4.2 Andre mediers effekt på lesing og boklån

Hva som kan være gutters innfallsvinkel til bøker og lesing, blir ofte diskutert. Vi spurte derfor om hvilken betydning andre medier hadde for guttenes boklån. Her er også svarene varierte:

Leif (12 år): "Jeg har lest bøker etter at jeg har sett film, jeg hadde ikke lest dem ellers."

Karim (14 år): "Noen ganger frister filmen meg til å lese boka, men det må ikke være for lang tekst."

Walther (15 år): "Jeg kom på biblioteket etter at jeg oppdaget fantasytegnseriene."

Mikkel (16 år): "Jeg kommer ofte ut med en film først, er den interessant, så følger jeg forfatteren (...)"

Pål (17 år): "Nei, verken musikk eller filmer er inngangsporten til en bok for meg."

Dette var et for vanskelig spørsmål for mange, særlig de yngste. Vårt inntrykk er at flertallet av guttene ikke har en bestemt formening om effekten av andre medier.

4.2.1 Musikkavdelingen

De guttene som fortalte at de hadde lånt eller jevnlig låner CD eller DVD med musikk, musikkvideoer eller lydbøker, er i klart mindretall. Ulike interesser og behov gjenspeiler seg i uttalelsene deres, og det er forholdsvis lik tilbakemelding fra de ulike aldersgruppene.

Viktor (12 år): "Jeg har lånt lydbøker, CD-er og DVD-er, men ikke ofte."

Wilson (17 år): "Jeg låner filmer her, ikke CD-er, for jeg hører på musikk fra Internett."

4.2.2 Internett

For å skaffe seg informasjon, både i forbindelse med egne interesser og skolearbeid, bruker guttene Internett. Over halvparten av guttene, i økende grad med økende alder, fortalte at de bare brukte nettet for å skaffe seg informasjon om det de var opptatt av. Andre informasjonskilder, og i hvilken grad de benyttet seg av dem, varierte og var i større grad avhengig av hva de trengte informasjonen til, skolearbeid eller fritidsinteresser:

Henrik (15 år): "Først spør jeg læreren eller foreldrene mine. De sier at jeg må søke på nettet. Så går jeg på skolebiblioteket."

Fillip (15 år): "Først prøver jeg på Internett, så spør jeg læreren, og så går jeg til faktabøker. Jeg er interessert i 2. verdenskrig, men jeg gjør sjelden mer enn dette. "

Noen gutter brukte nettilgang på biblioteket til å chatte, surfe, spille eller lese aviser. Disse guttene skisserer andre behov enn en godt utbygd boksamling:

Omar (13 år): "Jeg er på Internett hver gang jeg er her for å chatte med kompiser og for å surfe."

Adam (17 år): "Det skulle vært trådløst nettverk her slik at en kunne koble seg opp med egen maskin."

Men Erik på 15 år har en vinkling som er helt forskjellig fra alle de andre, for han mener at Internett ødelegger for bibliotekbesøk. Når folk har tilgang til nettet så mye de vil andre steder, så trenger de ikke lenger biblioteket.

5 Momenter som kan ligge til grunn for videre arbeid med gutter og lesing

Med bakgrunn i samtalene vi hadde, kan det se ut som om vi bør revurdere noen oppfatninger om gutter og lesing. En klar tendens i undersøkelsen var at gutter leser, men leseaktiviteten er ikke en reflektert handling, selv om det ble tydelig både for guttene og oss at de leser en del. Vi registrerte også en tilbøyelighet til vegring mot å definere seg som lesere. Guttene forholder seg til lesing som aktivitet, ikke identitet. En mulig forklaring på gutters vegring mot å definere seg som lesere, kan være at de tror at lesing handler om å forholde seg til skjønnlitteratur. Eller kan vi gjenkjenne spesielle egenskaper ved det å være "en leser", som guttene ikke ønsket å identifisere seg med? Har vi kommet på sporet av en moderne myte om "leseren"; den venneløse enstøingen hvis eneste trøst i en vanskelig hverdag er flukten inn i bøkene? Disse fordommene gikk vi ikke nærmere inn på i våre samtaler, men det kan være interessant å prøve å identifisere "en leser" egenskaper.

Guttenes forståelse av situasjonen kan ha påvirket dem til å svare som de gjør: De ble intervjuet på biblioteket av voksne damer som sa de jobbet med lesing. De fleste guttene vi snakket med, gav for eksempel inntrykk av at selv om lesing kanskje ikke var noe de valgte akkurat nå, så regnet de med å (måtte) lese mer når de ble eldre. Dette kan selvsagt være et utslag av at guttene har fortalt oss ting som de forventer at vi vil høre. Likeledes kan guttene ha hørt om de allmenne oppfatningene knyttet til gutter og lesing; at gutter ikke leser skjønnlitteratur, at gutter ikke leser bøker og så videre, på skolen eller i media, og dette kan igjen ha hatt en effekt på utspillene deres. Påvirkningsmuligheter er en svakhet ved samtalen som metode. Samtidig er de, når vi tar av forskerhatten, et mulig eksempel på selvoppfyllende profetier: Vi må vokte oss vel for å bli for negative om gutters leseferdigheter, for et resultat kan være at guttene heller ikke forventer mer av seg selv.

Gjennom samtalene var det en tendens at guttenes valg av lesestoff er individuelt og nytteorientert. "Sannheter" som at alle gutter leser fantasy, eller at ingen gutter leser bøker, er slik vi ser det, ikke korrekte. Finnes det grunn til å tro at nytteperspektivet er typisk for gutter? Bedre kunnskap om gutters valg av lesestoff kan være inngangsporten til mer relevant litteratur- eller tekstformidling. Hvordan klarer skolen, som etter våre samtaler kan synes å være den viktigste arenaen for aktiv litteraturformidling, å imøtekomme guttenes positive nyttebehov i lesingen? Dersom gutter har bedre kjennskap til og større interesse for informasjonstekster enn skjønnlitteratur, kan det få følger for alle sammenhenger hvor gutter skal forholde seg

til tekst og vurderes, for eksempel tekstene som blir brukt i nasjonale og internasjonale tester.

Ut ifra samtalene våre kan vi ikke si noe entydig om effekten av å bli lest for hjemme. Å lese høyt for små barn genererer ikke nødvendigvis leselyst, men det kan jo være at de som er blitt lest for, blir bedre lesere enn dem som ikke er blitt lest for.

I samtalene framstår prat om lesing og litteraturformidling gutter imellom som et marginalt fenomen, men vi kan ikke si noe om eventuell effekt av venneformidlingen som skjer. Fraværet av formidling får oss til å lure på om det finnes litteratur gutter vil snakke med hverandre om. Er det mulig å få gutter til å ta rollen som aktive litteraturformidlere, for eksempel som ledd i ulike leseprosjekt i skoleregi (boksamtale og bokmeldinger)? Kan ytterligere fokus på formidlerrollen, mer erfaring og kunnskap, gjøre noe med guttenes evne/vilje til å snakke om bøkene?

Det synes også nødvendig at vi revurderer noen oppfatninger om gutter på biblioteket. Ikke noe i samtalene vi har hatt, tyder på at gutter på biblioteket leser mer enn andre gutter. I det hele finner vi lite som peker i retning av at biblioteket er en viktig arena for litteraturformidling for gutter. Tendensen synes derimot å være at guttene målrettet valgte biblioteket som oppholdsrom ut ifra grunner som nytte, tilgang til data og en plass å være. Hvilken rolle ønsker biblioteket å ha i forhold til gutter: medietek, bibliotek eller fritidstilbud?

En av guttene kommer med disse ordene som gir grunn til ettertanke:

Ulf (16 år): "Møblering? Er ikke sikker på om det hadde ført til mer lesing akkurat."

I undersøkelsen vår finner vi ikke mye støtte for de allmenne oppfatningene om gutter og lesing, og dette ser vi som et interessant grunnlag for videre forskning.

6 Litteratur

Kjærnsli m.fl. (2004): "PISA, Programme for International Student Assessment – med fokus på kunnskaper og ferdigheter inn i et nytt årtusen", Universitetet i Oslo.

Love, Kristina and Hamston, Julie: Out of the Mouths of Boys: A Profile of Boys Committed to Reading. I *The Australian Journal of Language and Literacy*, 24(1), s. 31-48, Australian Literacy Educators' Association.

Pressley, Michael (2002): *Reading instruction that works, the case for balanced teaching*. New York: The Guilford Press.

"Fritt valg"-prosjektet: Å skaffe seg kunnskap om ungdoms mediebruk og lesing - slik det kommer til uttrykk gjennom deres bruk av folkebibliotekene. Rapport fra et forsøk i Bergen, Hå, Kvinnherad, Nord- og Sør-Odal, Oslo, Stavanger og Trondheim, fra oktober 2003 til september 2004. Bergen offentlige bibliotek, 2004.

Eisner, E. & Peshkin, A. (1990). *Qualitative Inquiry in Education*. New York: Teachers College Press.

Judd, C. Smith, E. R. & Kidder, L. H. (1991); *Research Methods in Social Relations*. 6. Ed. Holt, Rinehart & Winston.

Schofield, J. W (1995); *Computers and classroom Culture*. New York: Cambridge University.

Solheim og Tønnessen (2003): PIRLS-rapport: "Hvorfor leser klasser så forskjellig? En sammenlikning av de 20 klassene med de beste og de 20 klassene med de svakeste leseresultatene i PIRLS 2001", Senter for leseforskning.

Vedlegg

Gutter i alderen 11 – 17 år som vi traff på bibliotekene			
bibliotek	antall intervju: 61	antall besøkende gutter 11 – 17 år, ikke intervjuet: 27	totalt antall besøkende gutter 11 – 17 år: 87
Deichmanske bibliotek	11-13: 6 14: 2 15-17: 3 Totalt: 11	11-13: 2 14: 1 15-17: 2 Totalt: 8	11-13: 11 14: 3 15-17: 7 Totalt: 19
Majorstuen filial, Deichmanske	11-13: 2 14: 3 15-17: 1 Totalt: 6	11-13: gr. 4 utvh, 1 14: 1 15-17: 0 Totalt: 5	11-13: 6, tre ikke aktuelle 14: 4 15-17: 1 Totalt: 11*
Hå folkebibliotek	11-13: 6 14: 1 15-17: 6 Totalt: 13	11-13: 2 14: 1 15-17: 2 Totalt: 5	11-13: 8 14: 2 15-17: 8 Totalt: 18
Kvinnherad bibliotek	11-13: 6 14: 2 15-17: 1 Totalt: 9	11-13: 2 14: 1 15-17: 2 Totalt: 5	11-13: 8 14: 3 15-17: 3 Totalt: 13
Stavanger bibliotek	11-13: 7 14: 1 15-17: 5 Totalt: 13	11-13: 1 14: 1 15-17: 0 Totalt: 2	11-13: 8 14: 2 15-17: 5 Totalt: 15
Trondheim folkebibliotek	11-13: 1 14: 0 15-17: 8 Totalt: 9	11-13: 2 Totalt: 2	11-13: 3 14: 0 15-17: 8 Totalt: 11

* Observasjonen ble avsluttet kl. 17.30, men vi mener vi fikk tilstrekkelig informasjon med tanke på antall besøkende og intervjuobjekt.

Bibliotekene regner hele kommunene som nedslagsfelt og har gjort greie for innbyggertall samt gitt en oversikt over grunnskoler i "Fritt valg"-rapporten.